

SUGRIŽTI Į PANEVĖŽĮ

Pokalbis su Vaidotu Dauniu

Ką reiškia sugrižti į Panevėžį? Ar tai reiškia tą patį, kaip ir sugrižti vaikystėn, paauglystėn, tėviškėn?

Sugrižti į Panevėžį... Štai šią akimirką aš vėl sugrižtu į anų skaidrių, o dabar padūmavusių paauglystės laikų Panevėžį ir matau trumpakelnį vaikėžą, sėdintį ant griovio krašto tokioje Ažuolų gatvėje (išivaizduojate, anais laikais miesto pakraščio gatvėse dar buvo *grioviai*) ir traukiantį iš „ano pasaulio“ atklydusią, visų labai mėgstamą dainušką, prasidedančią žodžiais apie sugrižimą: aš norėčiau sugrižt į Jamaiką, vėl mylėti juodaplaukę... ir t.t. Smagu buvo dainuoti apie sugrižimą į egzotišką Jamaiką, kur tavęs laukia ugninga negrė, palmės ir bananai. Kažkodėl liūdna dabar galvoti apie sugrižimą į Panevėžį, į savo gimtąjį miestą. Kas man Panevėžys, kas aš Panevėžiui? Ir vis dėlto...

Pažinojau tokį keistuolį, kažkokių mokslų kandidata, grafomaną, nuolatos su savimi tampiusį didžiulį apiplyšusį portfeli. Kartą sustabdė jis mane gatvėje ir iš savo bedugnio portfelio ištraukė šūsnį murzinių popierių. Pakratė juos palei mano nosį, dėbtelejo paklaikusiomis akimis ir paklausė: ar žinai, kas čia

yra? Aš nežinojau. Tada jis man paaiškino, kad tai jo rašoma knyga, kurios pavadinimas... Na, kaip tik tas pavadinimas mane ir apstulbino. Knyga vadinosi „Jei-gu aš būčiau Dievas“. Tai dabar, galvodamas apie savo gimtąjį miestą, aš sakau: jei būčiau Dievas, kas man Panevėžys? Gūdžios pasaulio provincijos (visatos subinės, pasak Gavelio) provincija, nykus lygumų miestelis, kurio gyvenimo ritmas man kažkodėl siejasi su romiu karvės mūkimu ir gerai nupenėtos kiaulės kriuksėjimu. Gal todėl, kad mano vaikystės laikų Panevėžys dar buvo pusiau kaimas, gal todėl, kad daug vasarų praleidau „mokytojų ganykloje“ prižiūradamas karvutę — ano meto provincijos inteligentų gerovės garantą, gal todėl, kad tvirtelyje kriuksėdavo tikrų tikriausios kiaulės, kurioms dulkėtose priemiesčio gatvėse vos ne kasdien rinkdavau arkliašūdžius, o gal todėl, kad mano gimtojo miesto moterys tokios stangrios, tvirtos, tingios, sočiais kūnais ir drumzlinu žvilgsniu, didelėmis krūtimis ir plačiomis strėnomis — tikros jautakės, kaip pasakytų Homeras. Jei būčiau Dievas, kas man Panevėžys? Kas man motina, kas man broliai, kaip kadaise kalbėjo Dievo Sūnus iš Nazareto, kas man nykios gatvelės ir vienodi namai, kas man pamazgų kanalas, dar vadinamas Nevėžiu, kas man tie abejingi, nepažįstami žmonės, amžinai paskendę smulkiuose darbeliuose, godūs daiktų, pinigų ir gero ėdalo, it kurmiai knaisiojantys savo kolektyvinius sodus, renčiantys savo tvirtoves, kur jie gyvena ir miršta nepastebimi lyg tarakonai, kur jie stumia savo dienas vienodi kaip grindinio akmenys, lėtapėdžiai lyg molio motiejai, vangiai spaudžiantys iš savęs grubią it purvo gurvoliai šnekta, sudarytą iš kažkokių besparnių žodžių nulaužtomis galūnėmis, kas man tie trys

kinoteatrai, keletas mokyklų ir fabriku, kas man turgus, kur bananų dabar daugiau negu bulvių, kas man visa ta provincijos miestelio nuobodybė, vasaros vakarais virstanti apčiuopiama slegiančia tylą, kurią sušvelnina amžinieji čiurliai, raižantys drumzliną dangų, ir kažkur toli gatvėje krioktelėjęs automobilis? Kas man visa tai, jei aš turiu Vilnių, metafiziką, Europos miestus, Graikijos mirazą, pasaulinę istoriją, Liberalų sąjungą ir net (nepatikėsite) kadaise esu spaudęs ranką ponams Gorbačiovui ir Landsbergiui. Ir net jei būčiau ne Dievas, o tik šaltakraujis pragmatikas ar „objektyvus“ stebėtojas, ironišku žvilgsniu paverčiantis pelenais miestus ir šalis ir nuolat kartojantis Ekleziasto išmintį: viskas praeina, ir nieko naujo po saule, ir viskas vienoda, ir viskas tuštybių tuštybė. Kas man tada Panevėžys? Tik įvardyta tuštuma ir vienas kitas sentimentas.

Bet, deja, aš nesu nei Dievas, nei neobjektyvus ironikas, nei abejingas stebėtojas, todėl kai menu Panevėžį ar mąstau apie tai, ką man reiškia „sugrįžti į Panevėžį“, mano mąstymas persikelia iš galvos į širdį. Nebelieka jokių metafizikų, jokių *cogito ergo sum*. Lieka viena — skaudanti širdis. Nes Panevėžys man yra pats didžiausias, o gal ir vienintelis praradimas. Sugrįžti į Panevėžį man reiškia, tariant Prousto žodžiais, ieškoti prarastojo laiko. O tam tikra prasme — ieškoti absoliuto. Mes prisigalvojame tūkstančius absoliutų, nusilpdome tūkstančius stabų, bet, deja, sulaukęs penkiasdešimties aš supratau, kad turėjau tik vieną absoliutą, kuris man brangesnis ir už poną Dievą. Ir tai buvo tas nusmurgęs lygumų miestelis, susigūžęs po niūriu Šiaurės dangumi, ta vienintelė vieta ir vietovė, kurią aš galiu vadinti savo namais

ir tėviške. Kiti miestai ir kitos platumos man netapo nei tikru prieglobsčiu, nei juolab namais. Visur jaučiausi svetimas ir svečias. Tik Panevėžys kadaise keistam mano gyvenimui suteikė pastogę, prijaukino dangų ir žemę, parodė paprastus, bet šventus dalykus, iš kurių bylojo šilta ir gaivalinga buvimo paslaptis. Ten aš bendravau su dievais; ten patyriau „pagonišką“ gyvenimo pilnatvę. Todėl atsakau: sugrįžti į Panevėžį man reikštų sugrįžti į dievų artumą; prisiliesti prie pačių daiktų; pabėgti nuo siaubingų abstrakcijų, kuriose plūduriuoja ne tik mano, bet ir daugelio kitų gyvenimas; atgauti pasitikėjimą buvimu; įsiforminti ir apsisibrėžti; vėl būti apžvelgiamoje erdvėje; įveikti chaosą, tviskantį iš baigiančio išprotėti nūdienos pasaulio; iš Didžiojo Anonimo sugrįžti į neatšaukiamą Čiadabar. Mano mėgstamas mąstytojas pasakė taip: didžiausia dabarties žmogaus nelaimė — tėvynės prarastis. Pritariu jam be išlygų, nes žinau, kad praradau Lietuvą, kurią galėjau mylėti, ir niekad netapsiu pilnateisiu prekeivių bei kompiuterių pasaulio piliečiu. Bet tikriausiai dar nepraradau Panevėžio, savo tėviškės. O tėviškė man svarbiau už tėvynę ar tautą. Tauta, tėvynė — tai pernelyg abstraktu! Tėviškė kas kita. Ji svarbesnė už visus valstybingumus, visas pasaulines istorijas, visus kontinentus, visus kosmosus ir kitas fantasmagorijas. Nė grašio neduočiau už visas „globalines problemas“; atiduočiau viską už nendrę, siūbuojančią kokiame nors Nevežio užtakyje.

Kas yra Panevėžys kaip substancinis individas?

Apie Panevėžį nesinori kalbėti metafiziniu žargonu, nes tas miestas man pernelyg konkretus, pernelyg

apčiuopiamas, matomas, užuodžiamas ir sultingas lyg pernokęs obuolys. Jo konkretumas *man* yra tai, kas jį daro ir substancija, ir individu. Jis substancinis, nes individualus, ir individualus, nes substancinis. Aš, žmogus be lakios vaizduotės, apskritai nepajėgiu suprasti, kodėl ir kaip substanciniai (t.y. patys svarbiausi) dalykai turi būti „idealūs“, neregimi, nelytimi, neužuodžiami ir negirdimi. Nesuprantu, kodėl substancija, absoliutas ar dievybė pasiekiami tik per „dvasią“, „intelektualinę žiūrą“, mistinę intuiciją ar dar kokios nors veislės metafizinį ar fenomenologinį transą. Substanciją aš turiu matyti. Neregima substancija yra Niekio pragarmė. Todėl vienintelė man prasminga substancija yra žemė, ir ne kokia nors žemė-apskritai kaip neapibrėžta kosmoso stichija ar romantiškas simbolis, o būtent štai šita žemė, štai šitas jos lopinėlis, tėviškės žemė, su kuria esi susijęs siela ir kūnu, per pažįstamus daiktus, per rakandus, per rankas ir kojas, žodžiu, per visas jusles. Panevėžyje ir jo apylinkėse aš pirmą (ir paskutinį) kartą susiliečiau su tokia konkrečia žeme, ir šiame sąlytyje ji tapo mano vieninteliu pagrindu, vienintele substancija, kuri iki šiol vis dar palaiko mano gyvastį ir šiokią toki kūrybingumą. Mitas apie Antėją man visai aiškus ir paprastas: kol dar apčiuopi tėviškės žemę, kol su ja dar susilietai, esi gyvas; bet jei saitai, tave siejantys su tavo žeme, nutrūksta, tada galas, tada anksčiau ar vėliau virsi gyvu lavonu arba spoksančia ir ryjančia mašina, o tai, beje, yra tas pat: lavonas ir yra žmogus, virtęs mašina. Taigi: Panevėžys kaip substancija yra Panevėžys kaip individas, bet, žinoma, ne žmogui-apskritai, o man ar dar kokiam į Panevėžio žemę šaknis įleidusiam panevėžiečiui. Galų gale viską lemia

irgi visai individualus ryšys, ir tik individualus ryšys kartu gali būti esmingas, vadinasi, ir substancinis.

Kas jame yra lemiamieji akcentai — geografinė erdvė, gamta, kryžkelė, panevėžiečiai?

Man lemiamas akcentas yra Panevėžio kontūras ir tvarių daiktų formos; o visa tai yra žemė, įsiliejusi į namus, medžius, upės vingius, kryžkeles, žmonių kūnus ir net į dangaus brėžinį. Ir visa tai apgaubta mane patį stublinančios statikos ir tylos. Statika: tėviškėje svarbu tai, kas nekinta ar kinta labai nežymiai, ir gal svarbiausia, kad tėviškėje daugiausia pastovių dalykų. Užtat taip skaudžiai žeidžia bet kokie Panevėžio kontūro pasikeitimai. Per paskutinius dvidešimt metų palei plentą į Šiaulius atsirado visai naujas — blokinių žmogidžių — Panevėžys. Tačiau man tai ne Panevėžys. Visi tie Tulpių, Kniaudiškių ir dar kažin kokie „mikrorajonai“ (nieko sau „mikro“) su savo nenusakomo primityvumo stereometrija man tokie pat tolimi ir svetimi, kaip Čikagos dangoraižiai ar Aukštutinės Voltos džiuŋglės. Juose yra kažkas lakaus, kažkas dekoratyvaus, kažkas netikro ir nebūtino. Tai miesto kaukė ir miestas kaip kaukė. Blokinis namas yra karstas, kuriame palaidota mirusi erdvė. Ta erdvės lavoninė, tas panelinis Panevėžys tik imituoja namus ir miestą. Apskritai gelžbetonio dėžė yra tik namo ideologija, tik dekoracija ir be substancijos, ir be individualumo. Taigi tas kubistinis Panevėžys man nėra ir nebus joks „akcentas“. Užtat viską į savo vietas sustato senamiesčio kontūrai: „raudonoji“ bažnyčia, senieji kapai, Skaistakalnio parkas, senvagės planai, Nevėžio vingiai. O čia jau mano minėta tyla. Keista,

tačiau man visai nerūpi Panevėžio žmonės. Tarsi jų nėra nebūtų. Neretai ten važiuoju, kad pabėgčiau nuo žmonių, kurie visi man išsidėstę abstrakčiame Vilniaus peizaže. Būtent Vilnius man atveria žmogiškąją buvimo pusę, o Panevėžys — daiktiškąją (ir turbūt todėl — dieviškąją, sakralinę). Gimtajame mieste teturiu tik tėvus. Bet argi tėvai — žmonės? Kažkaip nepadoru tėvus apibūdinti tokia biologine abstrakcija. O daugiau ten beveik nieko nebepažįstu, tiesą sakant, nelabai ir noriu pažinti. Žmonės kelia pernelyg daug triukšmo ir, blogiausia, kvailo, agresyvaus, beprasmiško, įžeidžiančio triukšmo. Daiktai turi bent jau vieną pranašumą prieš žmogų — jie nekalba. Žinoma, pasiilgsti ir žmonių, ir jų keliamo triukšmo, tačiau kai žmonės pabosta, bėgi į tylą, o tėviškė man yra ir turi būti tylos sala. Šią tylą aš vis dar randu Panevėžyje; net dabar, kai jis virto beveik didmiesčiu.

Upė — kas ji yra šio miesto horizonte?

Panevėžys be upės — tai ne Panevėžys. Tai tik Pa, kitaip sakant, sparnai be kūno. Dar būdamas mažas, Panevėžį regėdavau kaip plaštakę su dviem sparnais, o Nevėžis — tai tos plaštakės kūnas. Vienoje Nevėžio pusėje — vienas sparnas, kitoje — kitas. Man ir dabar atrodo, kad Nevėžis ne tiek perskelia miestą į dvi dalis, kiek jį sutvirtina, susieja į vieną daiktą, sutelkia, suvienija ir sukaupia, taigi duoda jam tobulą, nes išskaidytą, formą. Aš sakiau, kad svarbiausia tėviškėje — jos individualumas, o kaip tik Nevėžis miestui teikia daugiausia savitumo. Kiekvienas vingis — o jų mieste keletas — tai ištisa tektoninė poema, ir tos poemos parašytos vis kitokia kalba. Be to, Nevėžis dovanoja

miestui kažkokį moteriškumą, gerokai sušvelninanti gruboką ontologinę Panevėžio faktūrą. Rami tėkmė, gilios sietuvos, tankiais krūmais apaugę krantai, vandenžolės, tarsi kasos nusidriekiančios pasroviui, pagaliau vingiai, primenantys dailios moters krūtis, — visa tai man įkūnija moterišką prada, ir tada aš galvoju, kodėl toji upė gavo vyrišką ir dar agresyvoką vardą. Tas „Ne“ skamba lyg rimbo kirtis. Gal toks neiginiu prasidedantis vardas buvo pirmųjų panevėžiečių — vyrų iki kaulų smegenų — iššūkis upės moteriškumui, noras ją pasisavinti, pasiglemžti, išprievartauti. Per nelyg švelni toji upė kampuotiems ir nerangiems Panevėžio vyrams ir net vyriškos drėbties šio miesto moterims. Negražus būtų Panevėžys be Nevėžio — panašus į netašytą berną ar, jei pavartosime modernesnę palyginimą, — į debilą kultūristą. Bet upė vis dar teka, nors ir pažabota užtvankos apynasriu. Ji vis dar švelni, nors ir paversta dvokiančia kloaka. Ir man dingojasi, kad Panevėžiui ateis galas, kai Nevėžis išdžius arba bus paverstas tokiu, koks jis aukščiau užtvankos, — nebe moterimi, o vyru. Be to, Nevėžis teikia miestui rimties ir ramybės. Jis prideda pastovumo ir tylos. Visas šurmulyš dingsta tuoj pat, kai tik nusileidi prie upės, ir net nesvarbu, kurioje vietoje. Bet, žinoma, geriausia nusileisti Skaistakalnio vingyje, iš kapinių arba parko pusės. Toji vieta, gali sakyti, Panevėžio širdis. Beje, didysis vingis, kur išsidėstęs Skaistakalnio parkas, savo kontūrais šiek tiek primena širdį. Bet kokia ji rami! Tos ramybės pakanka visam miestui. Gal todėl net šiais beprotiškos skubros laikais Panevėžio žmonės vaikšto oriai, lėtai, niekur nesukbėdami, gal todėl mano miesto moterys kartais primena statulas, kurių akyse — tingi Nevėžio ramybė.

Ar įmanoma neapkęsti savojo miesto?

Prisipažinsiu, kad tam tikra prasme esu Dievo nusukriaustas žmogus: mano natūrai gerokai trūksta piktujų emocijų gamos. Aš nemoku neapkęsti. Niekada nesugebėdavau kam nors jausti didelės neapykantos, pagiežos, pavydo ar pykčio. Trumpalaikiai ir reti piktujų emocijų protrūčiai man būdavo tarsi koks pragaras, iš kurio išstrūkdavau labai greitai ir be ypatingų pastangų. Neapykantai ir pagiežai, matyt, irgi reikia turėti specialų talentą. Be to, didžiausias mūsų „karštųjų“ emocijų masyvas vienaip ar kitaip susijęs su žmonėmis. Neapkenčiame to ar kito žmogaus, vienokio ar kitokio poelgio, šios ar anos žmonių grupės, to ar kito žmogiškojo tipo. Sąlytis su daiktais, arba, kaip mėgstama sakyti, su gamta, numalšina visas mūsų emocijas, ypač piktasias, ir duoda mums atilsį bei ramybę. Kur dideli žmonių telkiniai ir kur žmogus praranda galimybę išėiti į tyrą daiktų epifanijos lauką (kaip didmiesčiuose), ten kaupiasi pagieža, neapykanta ir kitos piktosios emocijos. Ir apskritai, kuo daugiau žmogaus, tuo daugiau neapykantos. Nei paukštis, nei gėlė neapkęsti nemoka, bet, žinoma, nemoka ir mylėti. Štai kodėl aš neįsivaizduoju, kaip galima neapkęsti gimtojo miesto, ypač kai negyveni jame kūniškai. Jei esi nutolęs nuo gimtojo miesto žmonių ir jie pasirodo tik kaip bendro tėviškės peizažo detalė, tada visos emocijos nuslopsta, o piktosios visai išnyksta. Lieka meilė ir švelnumas. Taip ir man su Panevėžiu. Aš paprasčiausiai myliu savo gimtąjį miestą, ir gal visų pirma todėl, kad jame negyvenu ir nesusiduriu su jo žmonėmis iš arti. O iš toliau

Panevėžio žmonės man atrodo geri, gražūs, malonūs ir artimi, nors puikiai žinau, kad iš esmės jie niekuo nesiskiria nuo kituose miestuose ar vietovėse gyvenančių žmonių. Panevėžio miesto moterys ir vyrai man yra tiesiog pažįstamo ir širdžiai mielo miesto kontūro ar jo formos dalis, tai formai suteikianti papildomą, galbūt dinamiškiausią, štrichą. Na, ir dar vienas dalykas. Apskritai žmogus neapkenčia to, kas jam kelia grėsmę ir ko jis bijosi. Neapykantos šaltinis yra baimė. Sąmoninga ar nesąmoninga — tai jau kitas klausimas. O bijosi žmogus to, kas labai pranoksta jo kūno ir proto galias. Paprastai sakant, žmogus jaučia baimę didelių, labai didelių dalykų akivaizdoje. Štai kodėl aš manau (nes mes kalbamės apie miestą), kad didmiesčio žmogus gyvena nuolatinės baimės — nors ir nesuvoktos — būsenoje. Štai kodėl aš nemėgstu didmiesčių arba platybių, kurias regėjau Sibire. Ir dėl to paties negaliu neapkęsti savo gimtojo miesto. Jis nedidelis, vis dar nedidelis, ir būdamas jame niekad nejaučiau nerimo ar baimės. Tėviškę mes mylime ir dėl to, kad ji maža. Apskritai žmogus gali mylėti tik tai, kas maža, nes pats jis irgi yra mažas. Be to, aš niekaip negaliu įsivaizduoti, kaip galima mylėti tai, kas nematoma iš principo, kas pagaunama tik „sielos akimi“, užtat mane visada nemaloniai stebino meilė anapustinam Dievui, kuria taip puikuojasi krikščionys, ypač katalikai. Tai tas pat, kaip mylėti, tarkim, Andromedos ūką arba galaktiką, arba Niutono binomą. O Panevėžį mylėti nesunku vien todėl, kad jis mažas ir regimas. Tikiuosi, kad mano gimtasis miestas niekada netaps pernelyg didelis, ir man neteks jo nei bjotis, nei neapkęsti.

Ar įmanoma i jį nebesugrižti?

Atsakydamas į šį klausimą, perfrazuosiu vieną trumpą Friedricho Nietzsche's laišką Georgui Brandesui: „Nuo tada, kai mane atradai, nesunku vėl mane surasti; daug sunkiau dabar mane prarasti“. Šiuos žodžius pritaikius gimtajam miestui, galima pasakyti taip: kartą Tave atradęs, nebegaliu iš Tavęs pabėgti; visada esu Tavyje ir su Tavim. Negaliu sugrižti į Panevėžį, nes niekada nebuvo nuo jo atplėštas. Sugrižtu į Vilnių, Kauną, Klaipėdą, galbūt sugrišiu į Stokholmą ar Frankfurtą. Sugrižtu į tuos miestus ar tas vietas, kuriose gyvenau kaip turistas ar prašalaitis. O tėviškei, o gimtajam miestui tiktų Hölderlino žodžiai: *Wer nahe dem Ursprung lebet, schwer verändert den Ort*. Geografinė gyvenimo vieta nebūtinai sutampa su autentiško buvimo vieta. Jei sutampa, labai gerai, bet mūsų chaotiškame tautų ir žmonių kraustymosi ir visuotinės benamystės laike tai būna retai. Užtat dažniausiai kūnas vienoj vietoj, siela — kitoj. O siela turi tik vieną tikrojo buvimo vietą — tėviškę. Tad, šitaip mąstant, niekada nebuvo iš Panevėžio išvažia- vęs ar nuo jo atitrūkęs. Siela nuolat gyvena ten, šaknis įleidusi į žemės skiautę kažkur prie Žagienės upelio ar tėvų sodybėlėje. Net mano rankraščius priglaudė Panevėžio biblioteka, o kas yra rankraščiai, argi tai ne geriausia sielos dalis? Nelabai tikiu, kad sugrišiu į Panevėžį taip, kad jame gyventų ir mano kūnas. Nebent senatvėje, jei jos sulauksiu ir jei Panevėžyje rasis vietos mano kūniškam buvimui. Bet ir didelio poreikio gyventi Panevėžyje nejaučiu. Niekas jo iš manęs neatims, jei ir toliau gyvensiu Vilniuje ar dar

kur nors. Ir visada teks sugrįžti tik ten, kur manęs iš tikrųjų nėra. Buvau, esu ir būsiu tik gimtajame mieste.

Ko reikia provincijos miestui, kad jis nesiblaškytu eidamas į pasaulį? Provincija labai dažnai yra protu, geniju, kuriuos ji duoda pasauliui, kulties vieta; bet kaip tik todėl ji labai dažnai lieka kaip nualinta bevaisė žemė. Kodėl namai ištuštėja, kas juos išpusto?

Atrodytų, reikia labai nedaug: kad miestas, miestelis ar net sodžius nesijaustų esąs dievų apleista vieta, kad jo žmonės nemanytų esą antrarūšiai ar nuskriausti vien todėl, kad gyvena ne „sostinėje“ ar šiaip ne kokiame nors „centre“. Pasaulio centras visada ten, kur esu aš ir kur esti kiekvienas „aš“. Kiek žmonių, tiek pasaulio centrų, ir nė vienas savo svarba, savo neatšaukiamybe nėra nė per nago juodymą kuo nors prastesnis už kitą. Viena didžiausių mūsų epochos nelaimių — vis didėjantis atotrūkis tarp „metropolio“ ir „provincijos“. Panaši nelaimė buvo užgriuvusi merdinčio antikos pasaulio žmones, kai Romos miesto padugnės iškėlė bukagalvišką ir pagyrūnišką lozungą: *urbi et orbi*, miestui ir pasauliui! Tik pamanykite! Šiais žodžiais byloja pusgalvių pasipūtimas ir skurdi imperinė mąstysena, prie kurios esame įpratinti ir mes, pusę amžiaus priklausę sovietinei imperijai, o dabar tvirkinami „tikro gyvenimo“ pasaulio megapoliuose fantomų. Net kokiame prigrūstame Vilniaus troleibuse, kuris primena vagoną kiaulėms vežti, gali sutikti didmiesčio vargetą, išdidžiai besigiriantį, kad jis, girdi, ne koks provincijos kurmis, o „vilnietis“. Taip, nūnai provincijos kompleksas labai gajus, ir ne

tik mūsų, bet ir visame pasaulyje, kur „tikro“ gyvenimo simboliu ir idealu tapo pats absurdiškiausias ir nežmoniškiausias žmogaus darinys — megapolis. Didmiesčio diktatas yra baisiausia mūsų meto liga, tikriausiai nepagydoma. Ir ne kas kita, o būtent didmiesčiai yra intensyviausi kultūros ir civilizacijos puavimo židiniai. Didmiesčių vėžys sugraužė antikos kultūrą, sugrauš ir mūsų. Juk didmiestis savo giliausia esme yra parazitinis darinys; vyraujantis didmiesčio žmogaus tipas yra būtent parazitas, padugnė, praradusi lemtingą sakralinį ryšį su dievais ir žmonėmis, su žeme ir dangumi. Ateizmas plačiausia šio žodžio prasme, taigi tokia būklė, kai dievai pasislepia nuo mirtingųjų, yra didmiesčio produktas ir didmiesčio žmogaus lemtis. Didmiesčio parazitams nereikalingi dievai, o dievams nereikalingi didmiesčio parazitai. Ir visai nesvarbu, kokią socialinę nišą tas parazitas užima. Padugnių psichologija vienodai būdinga ir didmiesčio milijonieriui, ir intelektualui, ir patilčių valkatai. Didmiesčio žmogus yra bergždžia būtybė, praradusi elementariausią kūrybos impulsą. Aš jau seniai sakydavau, kad Karoliniškėse (t.y. blokinių namų rajonuose) negali išaugti genijus. Dabar akivaizdžiai matau savo liūdnos pranašystės patvirtinimą — kvadratinus vaikus, norinčius ir sugebančius tik plėsti ir vartoti, niekinančius bet koki rimtą, kuriamąjį darbą ir turinčius tik vieną stabą — Jo Didenybę Dolerį. Didmiestis yra tikrų tikriausias žmogaus išsigimimo ženklas, pasak Nietzsche's — paskutiniojo žmogaus buveinė. Tai buvo puikiausiai žinoma šviesiausiems Europos protams, pradedant Paryžiaus kloakų dainiumi Baudelaire'u, baigiant Spengleriu, Heideggeriu ir Mumfordu. Teisybė, kad didmiestis gali

gyventi tik provincijos sąskaita, kaip ir bet koks parazitas, čiulpiantis syvus iš sveiko organizmo ir dvesiantis kartu su savo auka. Ką daryti — paklausite Jūs. Ir galbūt sakysite, kad išeities nėra, kad didmiesčių pandemijos plitimas yra istorinė būtinybė, kad mes bejėgiai ką nors pakeisti ir pan. Ir aš galbūt sutiksiu su Jumis, tik pridursiu, kad tokia pati istorinė būtinybė yra didmiesčio žlugimas, kuris, bent jau Lietuvoje, gali įvykti labai greitai. Nuniokota planeta netrukus privers mus vėl sugrižti prie gyvųjų žemės šaltinių. Tai bus baisi katastrofa, bet kitos išeities aš nematau. Ir nesutinku su Jumis, kad provincija yra nualinta ir bevaisė žemė. Priešingai: tai didmiestis yra apokaliptinė dykuma, tai jo iščios bevaisės, tai jo širdis galutinai nualinta. Na, ir svarbiausia, didmiestis negali būti niekieno tėviške, nes, kaip sakiau, čia nutrūkę visi žmogaus saitai su paprasčiausiais, bet esmingiausiais dalykais: su gamta, su dievais ir su daiktais, žodžiu, su transcendentine realybe, be kurios žmogus tampa tik nuogos jėgos gniužulu, naikinančiu save patį. Didmiestis užmuša šventumą ir žemės išmintį. Didmiesčio sutemos pranašauja dievų aušrą, o dievų aušra — žmogaus atgimimą. Išnykus didmiesčiui, kartu išnyksta ir provincija, ir kiekvienas žmogus, kad ir kur jis gyventų, gali išdidžiai pasakyti: čia aš stoviu, čia yra pasaulio centras, ir čia vyksta visa, kas mirtingajam esmingiausia ir svarbiausia šioje žemėje. Neabejoju, kad tokių žmonių esama ir dabar, ir daugiau, nei mes manome. Daug jų ir Lietuvoje, daug, manau, ir mūsų buvimo vietoje — Panevėžyje. Tokie žmonės neturi jokių nepilnavertiškumo kompleksų ir jokio provincijos sindromo, kad ir kuo juos gundytum — Paryžiumi, Niujorku, Filadelfija ar Roma. Esu įsitiki-

nęs, kad būtent tokie žmonės, o ne didmiesčio parazitai, lems Lietuvos ateitį, ypač kai nusimestos Maskvos imperijos grandinės. Tarp jų bus ir mano gentainiai, savo žemei ištikimi panevėžiečiai.

Kur labiau norėtumėte profesoriauti: Vakarų Europos universitete, Panevėžyje, kur universitetas (pasvajokime) bus, ar paprasčiausiai — Vilniuje?

Tai nelabai svarbu; profesoriavimas man nėra esmingiausias dalykas. Tiesiog turi kažkaip užsidirbti duonele. Be to, abejoju, ar po vienu kitu metų išvis būsiu kam nors reikalingas. Lietuvoje filosofai nelabai mėgstami net pačių filosofų. O kol kas esu labai prisirišęs prie Vilniaus universiteto, tačiau galėčiau dirbti ir Kaune, ir Klaipėdoje, ir, jei atsirastų tokia galimybė, Panevėžyje. Tik jokių būdu ne Vakarų Europoje ar Amerikoje. Esu pernelyg senas ir nerangus, kad galėčiau lyg paukštis skrajoti po pasaulį, kuris visada mane baugino ir ne mažiau baugina dabar. Matyt, todėl, kad iš prigimties esu užkietėjęs konservatorius, pasiklydęs valstietis, baisingų istorijos jėgų išblokštas iš gimtojo lizdo, kaip ir daugelis mano kartos žmonių, bet, kaip sakiau, nepraradęs saitų su savo tėviške. Čia gimiau, čia gyvenau, čia norėčiau numirti.